

Gənubdan səslər...

Güney Azərbaycanda uşaq ədəbiyyatının inkişafı çağdaş ədəbi prosesin əsas prioritetlərindəndir

(əvvəli 11, 13 və 14 dekabr tarixli saylarımızda)

"Peşələr (1)" (Urmu-2014), "Peşələr (2)" (Urmu-2014), "Peşələr (3)" (Urmu-2014) kitablarında isə adından da görüldüyü kimi, sənət, peşə adamlarının xarakterini açıq, gördüyü işləri sadə, şirin türkcədə anladır...

Dirili Aşiq Qurbaninin yaz gülü, həsrət gülü boynubükük bənövşəyə həsr etdiyi "Bənövşə" şeirindən sonra bu mövzu ədəbiyyatımızda əbədiyaşarlıq qazandı. İnsanla təbiətin əsrarəngiz gözəllikləri arasındakı vəhdəti, əbədi bağı əsərlərində böyük ustalıqla yaradan və vəsf edən Güney şairlərindən Haşım Tərən, Əli Daşqın, Azəryar Danişvər və b. ustad aşiqdən bəhrələnenərək qələmə aldılar "Bənövşə" adlı şeirlərində mənə, mahiyyət təxminən eyni saxlansa da, forma və üslub baxımından fərqli poetik mətn yaratmışlar. Əli Daşqının "Bənövşə"si sərbəst şeir biçimində, H.Tərənla A.Danişverin "Bənövşə"ləri isə Azərbaycan aşiq şeirinin ən klassik növlərindən birində - gəraylı janrındadır. Haşım Tərəninin bir az da fərqli məzmununda yazdığı "Bənövşə" gəraylısına diqqət yetirək:

*Məlul-məlul baxma mənə,
Bağrım oldu qan, bənövşə.
Yoxsa bahar həsrətilə
Olubsan giryən, bənövşə.*

*Tələsirsən nədən, danış!
Bəlkə olum sənle tanış.
Söylə səni kim qarğamış,
Boynun olub yan, bənövşə.*

*Bir adın da qar çiçəyi,
Çiçəklərin ən göyçəyi,
Aç üzündən ağ ləçəyi,
Gülsün bu dövrən, bənövşə.*

"Uşaqların marşı" şeirində isə Güney Azərbaycanda iki əsrə yaxın bir müddətdə soydaşlarının ana dilinin yasaq olduğunu anladır, ana dilində məktəbi, kitabı olmayan dilsiz insanın çəkdiyi acıları incə bir şəkildə başa salır və "Yad gözüne ox dilimiz", - deyir.

Bu gün Güney Azərbaycanda uşaq ədəbiyyatının durumu könülaçandır. Bu yöndə arayaərsəyə gəlmiş əsərlərin çapı sahəsindəki iş isə gələcəyə ümidlə baxmağa imkan verir. Çap məhsullarını incələyərkən bu nəticəyə gəldik ki, uşaq ədəbiyyatı mövzusu Güney yazarları üçün çox aktual, həm də prioritetdir. Ramin Cahangirzadə, Xosrov Barışan, Məhəmməd Abidinpur, Səhər Xiyavi, Leyla Kəhali, Məlihə Əzizpur, Murtuza Məcidfər, Ruqiyyə Əbdili Sazaq, Ruqiyyə Əliquliyən, Süsən Nəvadərəzi, Rəsul Qədri və başqa yazarlar uşaqların qəlbinə yol tapan, ruhunu oxşayan əsərlər qələmə alırlar. Fərəh hissi ilə deyə bilərəm ki, Ramin Cahangirzadə, Rəsul Qədri, Xosrov Barışan, Ruqiyyə Əliquliyən, Məhəmməd Abidinpur və Səhər Xiyavinin çap olunmuş və son dövnlərdə çapa hazırladıqları kitablar uşaqlara böyük sevinc hissi yaşadacaqdır.

Güneydə "uşaqların böyümə və inkişaf, xəyal, duyğu, düşüncə və duyurluqlarına, zövqlərinə əylərkən əylənmələrində iştirak etmək məqsədilə reallaşdırılan çocuksu bir ədəbiyyat"a son dövnlərdə marağın bu dərəcədə artması və inkişafının təmini ilə bağlı çalışmalar üzərinə Nadir Əzhərinin yazdığı fikirlər tam bir gerçəkdir: "İndiki vaxtda, gözəl bir kitabçı dükənina girən bir uşaq böyük bir ehtimalla istədiyi kitabı tapa bilər. Şəkili, rəsmisiz macəra romanları, pəri nağılları və əfsanələr, fantastik, əlyaşam əhvalatları, tarix kitabları, təbiətlə əlaqədar kitablar, şeirlər, qısaca, yer üzündə var olan hər şeylə əlaqədar düzinlərlə kitab rəfləri doldurur. XVIII əsrin əvvəlində yaşamış bir uşaq bu mövzuda konuşa bilsəydiniz, oxumuş olduğu kitabların azlığına və bunların yalnız bir neçəsinin uşaqlar üçün yazılmış olmasına şaşardınız. Bundan 150 il əvvəlinə qədər kitab deyilincə, uşaqların ağına, başdan sona yaxşı davranış qaydaları ilə dolu dərslər kitabları gəlirdi. Təlimçi kitabların yanında uşaqlar üçün maraqlı, əyləndirici kitablar yazılmağa başlanılı çox olmadı..."

Xosrov Barışanın uşaqlar üçün qələmə aldığı şeirlər toplanmış "Gözəl quşum" kitabından "Ulduz" adlı şeiri fikirlərimə söykək ola bilər. Səma cismi ulduzla bu adı daşıyan qızın mükəlliməsi əsasında yaranan şeirdə Xosrov çox maraqlı bədii müqayisə yaratmış. Ulduz adlı qızçıqaz səmadan ona baxıb göz vuran, yalınb sönən, dağın başındaymış kimi görünən ulduzu nərdivanla dağa çıxıb dərmək və anasına hədiyyə vermək istəyir. Kiçikyaşlı oxucular bu istəyin mümkünlüyünə inanır, onların bapbalaca üreyindən bu arzu keçir:

*Çıxsam əyər dağa mən;
Əlim çatarmı sənə?!
Nərdüvan qoyub dağa,
Mən səni dərəcəyəm.
Anama sonra səni
Hədiyyə verəcəyəm.*

Ana təbiətin flora və faunası, ilin fəsilləri Güney şairlərinin yaradıcılığında, çağdaş dövr uşaq ədəbiyyatında əsas mövzulardan biridir. Həbib Fərşəbaf, İsmayıl Əfəxov, Ramin Cahangirzadə, Xosrov Barışan və Bəhram Əsədi ilin dörd fəslinin özəlliklərini vəsf etdikləri silsilə şeirlərini uşaqların anlaya biləcəyi sadə türkcədə qələmə almış, onlara gözələrinin qarşısında təbiətin necə növbə ilə döndərin-dona girdiyini, dağların, çəmən bəli, dölənin ağappaq qarlı örtüləndən sonra yamyazıl don geydiyini, ya-

yın, payızın ətəyinin min bir naz-nemət - mey və və tərəvəz məhsulları ilə dolduğunu, toy-düyün, çal-çağır, bayramlar fəslini olduğunu sadə dillə anlatmağı və sevdirməyi bacarmışlar.

İstedadlı yazar Əziz Səlamı "Uçanlar" silsiləsindən yazdığı şeirlərlə balaca oxuculara, eyni zamanda böyüklərə quşların, təbiətin möcüzəli aləminin sirlili dünyasının qapısını açır. "Hələ insan toplumundan çox uzaqlarda olan mağara insanların nə arzuları ola bilermiş?! Mağaralarının özündə oturub uçan quşları seyr etmək, onların birdən qanadlarını açaraq bu ağacdan o biri ağaca, ormanlardan göllərə, göllərdən dağlara uçması onlarda çox dərin bir maraqlı oyatmışmı?! İnsanların miflər dünyasına gəlib çatmaları, tanrı və tanrıçalarının qartal və başqa quşlar biçimində uça bilmələri, onlarla insanlar arasında uçuşan mələklərin qanadlı olmaları və bütün bunların heç biri insanların uça bilmə arzusunun yanğısını azalda bilməmişdir: - Qanadlanmaq, quşlar kimi uça bilmək, yerdən qopmaq, qurtulmaq, hasarsız, divarsız havaya qarışib sonsuzluğun içində nəfəs ala bilmək!", hər kəsin arzusudur, desək, yanılmazıq. Şairi insanların bayquşa qarşı haqsızlıq edərək onu uğursuz quş saymasını qınayır, uğursuzluğu insanların özlərinin yaratdığına ittiham siqlətli sualla diqqəti yönəldir: "Bayquşa uğursuz demişik. Hansı dama qonarsa, ora fəlakət, ölüm gələr, viran olub dağlar, demişik; heç deməmişik ki, insanların evlərini xarabalığa çevirən, onları diyar-diyar didərgin salan bayquşmudur, yoxsa biz insanları?!" Haqlı ittihamdır, deyilmi?!

Azəryar Danişvərə uşaqları onlar üçün qurduğu şeir dünyasında nəinki heyvanlar və quşlar, bitkilər aləminə aparmaqla kifayətlənmiş, hətta onları şəhər nəğmələrinin qanadları üstünə də ala bilər. "Təbriz bazarı" şeirində Təbriz şəhərinin ən böyük xiyabanında yerləşən böyük taxta qapıları olan qədim örtülü bazarını gəzdirdiyi kimi:

*Atam bizə tükanların
Sayırdı tez-tez adlarını
Seyyid Əttar, ətir satan,
Yerdə düzüb çətir satan.*

*Çox böyükdür bizim bazar,
Kitabların çoxu yazar:
- Böylə böyük bazar indi
Dünyada bir Təbrizindi!*

Uşaq ədəbiyyatı nümunələrinin çapı və oxuculara çatdırılması işində "Urmu Turuz" saytı böyük rol oynayır. Əkbər Azadın "Firəngizlə qırmızı don", Ramin Cahangirzadənin "Ay suda", "Nar", "Uşaq qoşuqları", Zöhrə Vəfayının "Əl-ələ", "Uşaq məktəbi-3", "Ana", "Uşaq məktəbi-5", Məsumə Əjdərinin "Biz qurduq", Pərviz Fırühərin "Xoruzun pulu", Yaqub Vilhem Qreym-Səməd Cabbarpurun "Xoşbəxt oğlan", Ruqiyyə Əliquliyənün "Lay-lay çaldım yatınca", V.Sutayev, Eldar M.Sadığın "Miyov eləyən kimdir?", Məhəmməd Abidinpurun "Alqış əmi", "Yağış", Rəsul Rzanın "Quş Yuvası", Günay Qarağac və Xəlil Açıqgözün "Azərbaycan bayatıları" (1998) kimi kitabları Urmu Turuz saytında yayımlanmış, balacaların mühakiməsinə verilmişdir.

Son çağlarda uşaqlar üçün maraqlı, əyləndirici kitablar yazan şair və yazıçılar sırasında Ramin Cahangirzadə, Məsumə Əjdəri, Əkbər Azad, Məhəmməd Abidinpur, Fatimə Mir Həsənpur, Rəsul Qədri, Əli Daşqın, Aqşin Ağkəmərlili, Süsən Nəvadəyə Rəzi, Murtuza Məcidfər, Həbib Fərşəbaf, Fəridə Dadxah, Zöhrə Vəfayının və b. çap məhsulları, heç şübhəsiz, öz oxucularının maraqlı və rəğbətini qazanmışdır. Bu müəlliflər arasında uşaqlar üçün təkçə şeir deyil, həm də düz yazı-nəsr nümunələri, bir-birindən maraqlı hekayələr yazanlar da vardır. Uşaq ədəbiyyatı nümunələrinin yayını və yayımı sahəsində vaxtilə "Dədə Qorqud" və "Birlik" dərgilərinin gördüyü gərəklili işi Süsən Nəvadəyə Rəzi və "Sancaq" dərgisinin ayrıca "Muncuq" əlavəsinin yarıdıcı kollektivi bu gün Güneydə ən layiqli şəkildə davam etdirir. "Kəpənək" dərgisinin fəaliyyəti də ürəkaçandır.

Çağdaş dövrdə istedadlı şair və tərcüməçi Nigar Xiyavinin çevirdiyi ən mükəmməl dram əsəri ünlü yazar Qulamhüseyn Səidinin "Dünyanın ən yaxşı atası"dır. Əsər bu ilin sonunda çap olunacaq "Günümüzün Güney Azərbaycan Uşaq Ədəbiyyatı Antolojisi"ne daxil ediləcəkdir. Fikrimizcə, "Dünyanın ən yaxşı atası" dram əsəri səhnəmizin örnək uşaq tamaşalarından birinə çevriləcəkdir.

Aqşin Ağkəmərlinin əti mövzusunda yazılmış "Dondurmaq" hekayəsi də səhnələşdirilərsə, maraqlı doğuracağını əminliklə deyə bilərəm.

Nəzərdən keçirdiyimiz uşaq ədəbiyyatı nümunələrindən də bu tendensiyanı izlədik. Ona görə də uşaq yazıçıları diqqətli olmalı, azyaşlıların qarşısında ihiqat məsuliyyət daşımali, təbii düşünməli, içdən gələn səmimiyyətlə onlar üçün yeni-yeni əsərlər qələmə almalıdırlar. "Biz uşaqların qarşısında özümüzü çəkməməliyik, biz onlardan daha kötiyüyük. Dostoyevski yazırdı: Onlar bizə çox şeyi öyrədirlər və... sadəcə bir ünsiyyətlə bizə yaxşı təsir edirlər. Aramızda olmaqla ruhumuzu insanlaşdırırlar. Ona görə də onların mələkliyine, məsumluğuna, hətta ən qüsurlu vərdişinə, məsuliyyətsizliyinə və mütəəssir edən müdafiəsizliyinə hörmət etməliyik".

Esmira FUAD,
filologiya elmləri doktoru.